

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών
ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας

Δημήτρης Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.534](https://doi.org/10.12681/makedonika.534)

Copyright © 2014, Δημήτρης Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. (1982). Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 22(1), 485–491. <https://doi.org/10.12681/makedonika.534>

Σ Υ Μ Μ Ε Ι Κ Τ Α

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὸ ἐπιγραφικὸ ὕλικό ποῦ ἔχουμε συγκεντρώσει γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς *Corpus* τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντλήσει πολὺτιμες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ κατάστασις ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἐτσι διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐλάχιστες μόνον εἶναι γραμμένες στὴ λατινικὴ γλῶσσα. Κι αὐτὲς μάλιστα οἱ ἐλάχιστες λατινικὲς ἐπιγραφὰς εἶναι ἰδιωτικὲς (Ρωμαίων ἢ ἐκλατινισμένων Θρακῶν) καὶ προέρχονται—ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ τῆς Αἰανῆς—ἀπὸ οἰκισμοὺς ποῦ βρισκόνταν κατὰ μῆκος τῆς περιφέρειας Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἢ ποῖα ἀποτελοῦσε πραγματικὴ ἐστία ἐκρωμαϊσμοῦ. Ἀπὸ τὴ διαπίστωση αὐτὴ ὀδηγεῖται κανεὶς στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτησις δὲν ἐθίξε γλωσσικὰ τοὺς Δυτικομακεδόνες, οἱ ὅποιοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τόσο στὴ δημόσια ὅσο καὶ στὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ πολυπληθέστερο ἑλληνικὸ πληθυσμιακὸ στοιχεῖο τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπως δεῖχνουν οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς, εἶχε ἀφομοιώσει γλωσσικὰ κι ὅλα τὰ ξένα ἔθνη καὶ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς (Ἀνατολίτες, Θράκες, Ἰλλυριοὺς καὶ Ρωμαίους).

Οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ποῦ ὅλες σχεδὸν ἀνήκουν στὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια, εἶναι γραμμένες στὴν Κοινὴ¹ μὲ ὀρισμένους ἀρχαϊσμοὺς, ποῦ ὀφείλονται πιθανῶς στὴ γεωγραφικὴ ἀπομόνωση τῆς χώρας. Ἐξαιρεσιμὰ ἀποτελοῦν τὰ ἐπιγράμματα, ποῦ εἶναι γραμμένα στὴν ἄττικὴ, καθὼς καὶ οἱ ἐπιγραφὰς (= ὑπογραφὰς) τῶν καλλιτεχνῶν, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ ἀρχαϊκὸς ρηματικὸς τύπος ἐπόησα (ἀντὶ ἐποίησα)². Ἡ ἀρχαϊστικὴ τάσις τῶν Δυτικομακεδόνων φαίνεται καθαρὰ στὴν κλίσις τῶν ἀνθρωπωνυμίων, ποῦ ὅλα σχεδὸν κλίνονται σύμφωνα μὲ τοὺς γραμματικὸς τύπους τῆς ἄττικῆς διαλέκτου. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ὀνόματος *Λεωνίδας* στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων³, ποῦ τὴ μιὰ φορὰ κλίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἄττικὴ διάλεκτο (γενικὴ σὲ -ου) καὶ τὴν ἄλλη σύμφωνα μὲ τὴν Κοινὴ (γενικὴ σὲ -α).

Σχετικὰ μὲ τὰ γένη καὶ τὴν κλίσις τῶν οὐσιαστικῶν, ἀξιοσημειώτα εἶναι ὀρισμένα σφάλματα ποῦ ἐπισημαίνει κανεὶς σὲ μερικὲς ἐπιγραφὰς. Πρόκειται γιὰ τὴν αιτιατικὴ τὸν ἀρχιερῆ (ἀντὶ τὸν ἀρχιερέα) σὲ ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας⁴ καὶ γιὰ τὶς δοτικὲς τοῖς Ὁρέστοις (ἀντὶ τοῖς Ὁρέσταις) καὶ τῆ θεῶ (ἀντὶ τῆ θεᾶ), ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, I, München 1934/39, 216 κέ., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Πρβ. Α. Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ λ ο υ, «Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος», 1922, 311. Ν. Π α π α δ ᾶ κ ι, Ἐκ τῆς Ἄνω Μακεδονίας, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 434, ἀρ. 15.

3. Α. Woodward, JHS 37 (1913) 337 κέ.

4. Φ. Π ἔ τ σ α, Διόρθωσις ἐπιγραφῆς Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, «Μακεδονικὰ» 6 (1964/65) 287-291=SEG 24 (1969), ἀρ. 588=Bull. ἑρ. 1966, 388, ἀρ. 238.

πρώτη συναντιέται στο δόγμα των Βαυτυναίων¹ και ή άλλη σε άπελευθερωτική πράξη από την 'Εξοχή². 'Ο Α. Woodward θεωρεί σωστή τη δοτική 'Ορέστοις, πού, κατά τη γνώμη του, προϋποθέτει ονομαστική 'Ορέστοι³. Αντίθετα ό Ν. Παπαδάκις σωστά ύποστηρίζει ότι ή δοτική αυτή είναι μεταπλασμός τής στιγμής σύμφωνο με τά πολλά δευτερόκλιτα⁴. Τέλος, από άποψη όρθογραφίας, άξίζει νά σημειωθεϊ ότι σε όλες σχεδόν τες έπιγραφες παραλείπεται τό προσγεγραμμένο γιώτα. 'Η κατάργηση αυτή του γιώτα άποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο τής Κοινής κατά την άυτοκρατορική έποχή⁵.

Στή μεταγραφή λατινικών λέξεων και ονομάτων, όπως μπορεί νά διαπιστώσει κανείς από τά παραδείγματα πού παραθέτουμε άμέσως παρακάτω, ύπάρχει ή ίδια άντιστοιχία άνάμεσα στους έλληνικούς και λατινικούς φθόγγους πού συναντούμε και στις έπιγραφές του ύπόλοιπου έλληνόφωνου κόσμου:

1) ε=λατιν. ε: Π ε τ ρ ω ν ι ο ς / α (σε άναθηματικές έπιγραφές από την Αϊανή και την 'Ανω Κώμη Κοζάνης, βλ. Λιούφη, 'Ιστορία Κοζάνης, 32-33=Κ. Σιαμπανόπουλου, Αϊανή, 148 και 205).

2) ο=λατιν. υ: Κ ό υ τ ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. Μ. Δήμητρα, 'Η Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σε έπιγραφές από την άρχαία Λύκα κι από την Πόλη τής Μικρής Πέρσπας, βλ. Φ. Πέτσα, Διόρθωσης έπιγραφής 'Αγίου 'Αχιλλείου, «Μακεδονικά» 6(1964/65) 287=Bull. έρ. 1966, 388, άρ. 238=SEG 24 (1969), άρ. 588. Α. 'Ανδρειομένου, ΑΔ 22 (1967), Χρονικά, Β', 416), Π ό π λ ι ο ς (σε έπιγραφη του 3ου μ.Χ. αϊώνα από τη Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παπαδάκι, 'Εκ τής 'Ανω Μακεδονίας, «'Αθηνα» 25 (1913) 436-437, άρ. 20=Μ. Alexandrescu-Vianu, Les stèles funéraires de la Macédoine romaine, «Dacia» 19 (1975) 196, άρ. 81).

3) η=λατιν. ε. Α υ ρ ή λ ι ο ς (σε έπιγραφές από την περιοχή τής Φλώρινας, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 439, άρ. 25. Α. Κεραμόπουλου, ΑΔ 14 (1931/3), Παράρτημα, 38⁷ άρ. 14. Μουσείο Φλώρινας, άρ. 11, 14, 20).

4) ω=λατιν. ο: 'Α ν τ ώ ν ι ο ς (σε έπιγραφη από τη Δρούσκα-στο μυχό τής Βεγορρίτιδας λίμνης, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 435, άρ. 17).

5) αι=λατιν. ae, äi: Α ἰ λ ι ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου βλ. Δήμητρα, 'Η Μακεδονία, άρ. 16=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σε έπιγραφη του 161-180 μ.Χ. τής Αϊανής, βλ. Δ. Κανασούλη, Τό κοινόν των 'Ελιμωτών, «Μακεδονικό 'Ημερολόγιον Σφενδόνη» 1959, 209 κέ. (=Πρακτικά Β' Διεθνούς Συμποσίου 'Αρχαίας Μακεδονίας II, 130). F. P a r a z o g I o u, «'Ζίνα Antika» 9 (1959) 163=SEG 17 (1960) 83, άρ. 313), Γ ν α ἰ ο ς (σε έπιγραφη των Γρεβενών, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 446, άρ. 43), Μ α κ ή ν α ς (σε έπιγραφη από τό Σύνδετρο Γρεβενών, βλ. Π Α Ε 1936, 67=Α Α 52 (1937) 148, Γ ά ἰ ο ς (στο δόγμα των Βαυτυναίων (βλ. J H S 33 (1913) 339), στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου (Δήμητρα, 'Η Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/17) 185-186, άρ. 34) και σε έπιγραφη από την 'Ανω Κώμη (Κ. Σιαμπανόπουλου, Αϊανή, 205).

6) αυ=λατιν. au, av: Α υ ρ ή λ ι ο ς (βλ. πιό πάνω), Κ λ α υ δ ι ο ς (στον έφηβικό κατά-

1. Βλ. πιό πάνω, σ. 485, σημ. 3.

2. Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146. Σε άλλες άπελευθερωτικές πράξεις από την 'Εξοχή και τό Βοσκοχώρι (Μουσείο Κοζάνης, άρ. 147 και 169) ύπάρχει ό σωστός τύπος ή θεά.

3. Α. Woodward, δ.π.

4. Ν. Παπαδάκι, Εϊς τό δόγμα των Λαπιναίων, «'Αθηνα» 25 (1913) 464.

5. Βλ. S. R e i n c h, Traité d'Épigraphie Grecque, Paris 1885, 270-271. C. h. D u n a n t - J. P o u i l l o u x, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.C. jusqu, à la fin de l'Antiquité, Paris 1958, 206-207.

λογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ α ὐ ι ο ς (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Α Ε 1936, 3, ἀρ. 3).

7) *ει=λατιν*. Γ: Ἀ ν τ ω ν ε ἴ ν ο ς (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. ἀπὸ τὶς Πέτρες Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 431, ἀρ. 3).

8) *ου=λατιν*. ὦ, ν: Λ ο ὐ κ ι ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Π ο ὐ π λ ι ο ς (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου, δ.π., 148), Σ ε κ ο ὕ ν δ ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου), Ο ὕ α λ έ ρ ι ο ς / α (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. J H S 33 (1913) 339) καὶ σὲ ἐπιγραφή τῶν Πύργων Ἐορδαίας (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π. 434, ἀρ. 15) Σ υ λ ο υ α ν ὸ ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ α ο ὐ ἴ ο ς (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, δ.π. Bull. ép. δ.π.).

9) *β=λατιν*, β, ν: Β ἄ σ σ ο ς (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Παλαιογράτσιανο, βλ. L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, ἀρ. 44=Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 207=R. Roussel, R E G 27 (1914) 455=Baegel, De Macedonum sacris, 192), Γ ι β έ ρ ι ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ ἄ β ι ο ς (βλ. πιὸ πάνω).

10) *π=λατιν*. β, ρ: Π ὀ π λ ι ο ς (βλ. πιὸ πάνω), Π ρ ὀ κ λ ο ς (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων καὶ στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Π ρ ε ἴ μ ο ς (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. πιὸ πάνω) καὶ σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας (βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 311=S E G 24 (1969), ἀρ. 589).

Τέλος, στὶς ἐπιγραφές ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας διαπιστώνει κανεὶς τὴν παρουσία διαφόρων γλωσσικῶν φαινόμενων φωνηεντισμοῦ καὶ συμφωνητισμοῦ ποὺ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἄλλα σὲ λάθη τῶν χαρακτηριστῶν κι ἄλλα σὲ βαρβαρισμοὺς (ἰδίως στὶς ἐπιγραφές τοῦ ξένου πληθυσμακοῦ στοιχείου) Τὰ γλωσσικὰ αὐτὰ φαινόμενα ποὺ ἔχουμε ἐπισημάνει εἶναι βέβαια κοινὰ, κατὰ τὴν περίοδο αὐτῆ, στὶς ἐπιγραφές ὀλόκληρου τοῦ ἑλληνόφωνου κόσμου. Ὡστόσο κρίναμε σκόπιμο νὰ τὰ παραθέσουμε πιὸ κάτω μὲ τὰ παραδείγματα ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ἐπιγραφές, γιατί πιστεύουμε ὅτι ἀποτελοῦν χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Ι. Φαινόμενα φωνηεντισμοῦ

Α' Φωνήεντα

1. η

α) Ἰων. η ἀντὶ τοῦ ἀττ. α²: φ ι λ ἱ η ς (ἀντὶ φιλίας) (σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Μπουφάρτι Κοζάνης, βλ. Ν. Παππαδάκι, Ἐκ τῆς Ἄνω Μακεδονίας, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 4/45 ἀρ. 37),

1. Βλ. A. Blass, Über die Aussprache des Griechischen, Berlin 1888, 106 κέ. M e y e r, Griechische Grammatik, Leipzig 1896, 313. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, I, München 1934-39, 207. T o ὅ Ἰ δ ι ο ὕ. Grammatik der pergamenischen Inschriften, Berlin 1898, 105. K r e t s c h m e r, Die Entstehung der Koine, Wien 1901, 15. M e i s t e r h a n s, Grammatik der attischen Inschriften, Berlin 1900, 77. N a c h m a n s o n, Laute und Forme der magnetischen Inschriften, Uppsala 1903, 75 κέ. H a u s e r, Grammatik der griech. Inschriften Lykiens, Basel 1916, 56. G. M i h a i l o v, Ezikát na gráckite nadsipi ot Bálgarija, I. Fonetika, Sofia 1940, 51.

2. Βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, 187. M e y e r, δ.π., 95. K r e t s c h m e r, δ.π., 29 κέ. N a c h m a n s o n, δ.π., 27 κέ. M e i s t e r h a n s, δ.π., 16 κέ. H a u s e r, δ.π., 23. R ü s c h, Grammatik der delphischen Inschriften, I, Berlin 1914, 42 κέ. G. M i h a i l o v, δ.π., 15-16.

Ἰε ρ η τ ε ύ ο ν τ ο ς (=ἱερατεύοντος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γεώργιο Γρεβενῶν, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 446, ἀρ. 40), Ἰε ρ η τ ε ύ σ α ν τ ε ς (=ἱερατεύσαντες) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 44).

β) ἡ ἀντι εἰ': ἐ π ο ἶ η (=ἐποίει) (σὲ ἐπιγραφή (=ὕπογραφή) γλύπτη ἀπὸ τὴ Σηλιά Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κ.ἄ., Γνωριμία μὲ τὸν νομὸν Κοζάνης, 144).

γ) ἡ ἀντι ι': Ἄ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἄμφιτρίτη) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

2. ι

α) ἡ ἀντι ε³: θ ι ο τ ἄ τ ο υ ς (=θεοτάτους) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴς Πέτρης καὶ τὴ Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 432, ἀρ. 8, 437, ἀρ. 21).

β) ἡ ἀντι η: Ἀ ὐ ρ ῆ λ ι α (=Ἀδρηλία) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, ἀρ. 14). Στὸν δ' στίχο δμως ὑπάρχει ὁ σαστός τύπος Ἀ ὐ ρ ῆ λ ι ο ς, ποὺ δείχνει ὅτι ὁ χαρακτὴρ εἶχε γνώση τῆς ὀρθογραφίας αὐτῆς.

γ) ἡ ἀντι ι: Δ υ ἰ (=Δι) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἀρχαιολογικὰ Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42) 638, ἀρ. 89=J H S 66 (1946) 163), Ἄ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἄμφιτρίτη) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

3. ο

α) ἡ ἀντι ου: ἐ π ι μ ε λ ο μ ἔ ν ο υ (=ἐπιμελουμένου) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη ἀπὸ τὴν Ἐξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146).

β) ἡ ἀντι ω: Ζ ο ῆ (=Ζωή) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, ἀρ. 20), Ζ ο ε ἰ χ η (=Ζωεῖχη) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη τοῦ 275 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἐξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 147).

γ) ἡ ἀντι ο⁴: Θ ε ῶ δ ω ρ ο ς (=Θεόδωρος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Κρόκο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 12), δ ε ὀ μ ε ν ο ς (=δεόμενος) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Βοσκοχώρι: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 169), ὄ ν α ρ (=ὄναρ) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄνω Κώμη Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου, Αἰανή, 205).

4. Ἀποβολὴ φωνηέντων

α) -ιος/-ις: Ε ὐ τ ὄ χ ι ς (=Εὐτόχιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἐλευθέριο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 178), Ι ο ὄ λ ι ς (=Ἰούλιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 43).

β) Ἄλλα φωνήεντα: Ἄ ὐ σ σ τ ρ α τ ο ς (=Λυσίστρατος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Δρέπανο

1. Βλ. S. Reinach, δ.π., 265-266.

2. Βλ. Blass, δ.π., 32 κέ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 186. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik der pergam. Inschriften, 46 κέ. Meyer, δ.π., 132 κέ. Meisterhans, δ.π. 19. Nachmanson, δ.π., 37 κέ. 37 κέ. Hauser, δ.π., 25 κέ. Kretschmer, δ.π., 7. Rüsck, δ.π., 63. Mayer, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, I, Berlin/Leipzig 1923, 82 κέ. G. Mihailov, δ.π., 16-17.

3. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 275 b.

4. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 392 κέ. Τοῦ Ἰδίου Grammatik der pergam. Inschriften, 94. Nachmanson, δ.π., 63. Blass, δ.π., 35. Meisterhans, δ.π., 24, 68. Hauser, δ.π., 48 κέ. Mayer, δ.π., 138 κέ. Rüsck, δ.π., 144 κέ. Thumba, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, Strassburg 1901, 143.

Κοζάνης, βλ. ΑΕ 1936, 6, ἀρ. 7.), Πάριμος (=Παράμιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὶς Πέτρες, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 430-431, ἀρ. 1), Πρόκλος (βλ. πῶ πάνω).

Β' Δίφθογγοι

1. αι

α, αι ἀντί ε: ἀναίθηκεν (=ἀνέθηκεν) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Πτολεμαίδα: Μουσείο Κοζάνης, ἀρ. 153), Οὐαλιρία (=Οὐαλερία) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τοὺς Πύργους 'Εορδαίας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 434, ἀρ. 15).

β) ε ἀντί αι¹: Ἀραβέος (=Ἀρραβαῖος) (στὸ περίφημο δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. Ν. Παππαδάκι, Εἰς τὸ δόγμα Λαϊναιῶν τῆς Ὀρεστίδος, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 462 κέ.), Ἐανῆ (=Αἰανῆ) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰανῆς, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἐκ τῆς Ἑλμείας καὶ Ἐορδαίας, ΑΕ 1936, 3, ἀρ. 3), γυναικός (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 40, ἀρ. 16), κέ (=καί) (σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Ὑδροῦσα (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, ἀρ. 23), ἀπὸ τὴν Ἐξοχή (Μουσείο Κοζάνης, ἀρ. 146) καὶ σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, ἀρ. 5), πεδίφ (=παίδιφ) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Τσοῦκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, ἀρ. 32), πεδίον (=παίδιον) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ὑδροῦσα, βλ. πῶ πάνω), πεδρίον (=παιδάριον) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξις ἀπὸ τὴν Ἐξοχή: Μουσείο Κοζάνης, ἀρ. 147), χερίν (=χαίρειν σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἐλάτη Κοζάνης: Μουσείο Κοζάνης, ἀρ. 896).

2. ει

α) ει ἀντί ι (=γλωττακισμός)²: Ἀμφιτρίτη (=Ἀμφιτρίτη) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σιάτιστας, βλ. Β C H 17 (1898) 635= W. Baege, De Macedonia numi sacris, 32), Ἀνδρόνικος (=Ἀνδρόνικος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν περιοχὴ Τσοτυλίου, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κἀ., Γνωριμία με τὸν νομὸν Κοζάνης, 215), Ἀντωνίου (=Ἀντωνίου) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ τέλους τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὶς Πέτρες: Μουσείο Φλώρινας, ἀρ. 103), Ἀρτεμισία (=Ἀρτεμισία) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, ἀρ. 14), Ἀφρόδιτος (=Ἀφρόδιτος) (στὸν ἐφηβικὸ κατὰλογο τοῦ Σισανίου, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 216= Β S A 18 (1911/12) 185-186, ἀρ. 34), γινόμενον (=γινόμενον) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Κρανοχώρι Καστοριάς, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 217), Δεῖλι (=Δεῖλι) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄνω Κώμη: Μουσείο Κοζάνης), Εἰσιών (=Ἰσιών) καὶ Εἰσιδοτος (=Ἰσιδοτος) (στὸν ἐφηβικὸ κατὰλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πῶ πάνω), ἐτεμίσαντο (=ἐτεμίσαντο) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Κρανοχώρι, βλ. πῶ πάνω), Θεσσαλονίκη (=Θεσσαλονίκη) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, ἀρ. 5), Κερκινίου (=Κερκινίου) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰανῆς, βλ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 214), Κοίντα (=Κοίντα) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὶς Κάτω Κλεινές: Μουσείο Φλώρινας), Κλεονίκη (=Κλεονίκη) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Δημήτριον Ἐορδαίας, βλ. Χ.

1. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 194 κέ. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik, 77 κέ. Blass, δ.π., 62 κέ. Meyer, δ.π., 176 κέ. Meistershans, δ.π., 34 κέ. Mayer, δ.π., 107 κέ. Thumb, δ.π., 228. R üsch, δ.π., 76, κέ. Hauser, δ.π., 34. Nachmannson, δ.π., 37 κέ. S. Reinach, δ.π., 226. G. Mihailov, δ.π., 24.

2. Βλ. Schwyzer, Grammatik der pergam. Inschriften, 74. Blass, δ.π., 50 κέ. Meistershans, δ.π., 48 κέ. Nachmannson, δ.π., 34 κέ. R üsch, δ.π., 65 κέ. Hauser, δ.π., 31 κέ. S. Reinach, δ.π., 263-264. Chr. Dunant - J. Pouilloux, δ.π., 208.

Μακαρόνα, Α Ε 1936, 11, άρ. 20), Ν ε ι κ ά ν ω ρ (=Νικάνωρ) (στο δόγμα τών Βαυτωνίων, βλ. πιό πάνω), Ν ε ι χ ά ρ χ ο υ (=Νικάρχου) (σέ έπιγραφή από τόν "Άγιο "Αχιλλείο Πρέσπας, βλ. S E G 24 (1969), άρ. 588=Φ. Πέτσας, Διόρθωσις έπιγραφής "Άγίου "Αχιλλείου, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. έρ. 1966, 388, άρ. 238), Ν ε ι κ ο μ ά χ ω (=Νικομάχω) (σέ έπιγραφή από την "Αχλάδα Φλώρινας, βλ. πιό πάνω), π ε ν τ α κ ι σ χ ε ί λ ι α (=πεντακισχίλια), π ο λ ε ι τ ά ρ χ η ς (=πολιτάρχης) και π ο λ ε ι τ η ς (=πολίτης) (άναφέρονται έπανειλημμένα σέ έπιγραφή από τόν Κρανοχώρι, βλ. πιό πάνω), π ο λ ε ι τ ε ί α (=πολιτεία) και τ ε ι μ η ς (=τιμής) (σέ έπιγραφή από τόν "Άγιο "Αχιλλείο, βλ. πιό πάνω).

β) *ι άντι ει'*: δ α ν ι σ τ τ ή ς (=δανιστής) (σέ άπελευθερωτική πράξη του 275 μ.Χ. από τήν "Έξοχή: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146), μ ν ι α ς (=μνειάς) (σέ έπιγραφή από τόν Σκοπό Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, άρ.25), π ι ρ ά σ ι (=πειράσει) (σέ άπελευθερωτική πράξη τής "Έξοχής, βλ. πιό πάνω), Π ο σ ι δ ώ ν ι ο ν (=Ποσειδώνιον) (σέ έπιγραφή από τή Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 436, άρ. 20), τ α μ ι φ (=ταμειφ) (σέ άπελευθερωτική πράξη τής "Έξοχής, βλ. πιό πάνω), χ έ ρ ι ν (=χαίρειν) (σέ έπιγραφή από τήν "Έλάτη: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 896).

3. οι άντι η

'Α ν έ θ ο ι κ ε ν (=άνεθηκεν) (σέ έπιγραφή από τόν Χειμερινό, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 444, άρ. 37=A. Κεραμόπουλλου, δ.π., 33-34).

II. Παθήσεις συμφώνων

I. δ άντι τ

Π λ ε υ ρ ά δ ο υ (=Πλευράτου) (σέ έπιγραφή από τήν Τσοόκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, άρ. 32).

2. ν άντι μ²

α) *μβ>β*: γ α ν β ρ φ̄ (=γαμβρφ̄) (σέ έπιγραφή από τήν "Αχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 38, άρ. 14), σ υ ν β ι φ (=συνβίφ) (σέ έπιγραφές από τήν περιοχή τής Κοζάνης, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 3, άρ. 1), από τήν "Αχλάδα κι από τή Λακκιά Φλώρινας (βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 40, άρ. 18. Μουσείο Φλώρινας, άρ. 107).

β) *μπ>π*: ά ν π ε λ ο υ ρ γ ό ς (=άμπελουργός) (σέ έπιγραφή τής Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, "Αρχαιολογικά Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42), 638, άρ. 89=J H S 66 (1946) 113), "Ο λ υ ν π ι α ν (= "Ολυμπιαν) (σέ έπιγραφή από τή Μελίτη Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 40, άρ. 21).

3. Διπλασιασμός συμφώνων

α) *ν>νν*: 'Ε ν ν ο δ ι α (= "Ενοδια) (σέ άπελευθερωτικές πράξεις από τήν "Έξοχή: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146, 153, 166).

1. Βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, 192 κέ. Τ ο υ ἱ δ ι ο υ, Grammatik der pergam. Inschriften, 51 κέ. B l a s s, δ.π., 31 κέ. M e y e r, δ.π., 125 κέ. M e i s t e r h a n s, δ.π., 35 και σημ. 192. N a c h m a n s o n, δ.π., 40. R ü s c h, δ.π., 35. M a y s e r, δ.π., 87 κέ. G. M i h a i l o v, δ.π., 26-27.

2. Βλ. S c h w y z e r, Griech. Grammatik, 213. Τ ο υ ἱ δ ι ο υ, Grammatik der pergam. Inschriften, 121. M e i s t e r h a n s, δ.π., 84, 112. N a c h m a n s o n, δ.π., 104 κέ. R ü s c h, δ.π., 260 κέ. M a y s e r, δ.π., 233 κέ. S. R e i n a c h, δ.π., 243. G. M i h a i l o v, δ.π., 60.

β) τ)ττ: δ α ν ι σ τ τ ῆ ς (=δανειστής) (σὲ ἀπελευθερωτικῆ πρᾶξι ἀπὸ τὴν Ἐξοχῆ: Μουσείο Κοζάνης, ἀρ. 146).

4. Ἀπλοποίηση διπλῶν συμφώνων (ρ(ρρ))

Ἄ ρ α β έ ο ς (=Ἄρραβαίος) καὶ Ἄ ρ ι δ α ἰ ο ς (=Ἄρριδαίος) (στὸ δόγμα τῶν Βαττωναίων, βλ. Ν. Παππαδάκι, Εἰς τὸ δόμα Λαπιναίων τῆς Ὀρεστίδος, «Ἀθηνᾶ» 25(1913) 462 κέ.

5. Ἀφομοίωση συμφώνων

α) Ἐσωτερικὴ ἀφομοίωση (γ-κ)κ-κ, κ-χ) χ-χ)¹: κ λ υ κ υ τ ᾶ τ ω (=γλυκυτάω) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Σκοπὸ Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, ἀρ. 25), Ν ε ι χ ᾶ ρ - χ ο υ (=Νικάρχου) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. ἐρ. 1966, 388, ἀρ. 238=S F G 24 (1969), ἀρ. 588).

β) Ἀφομοίωση στὸ τέλος τῶν λέξεων (κ)γ): ἔ γ δ ἔ Φ ι λ ἰ π ο υ (σὲ ἐπιγραμμά ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 48).

Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΜΑΡΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1788-1810)

Ο ΕΙΤΑ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (1810-1820).

Κύπριος ἢ Κρής;

Εἰς σύντομον ἐργασίαν, δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ διαλαμβάνουσαν ἔκδοσιν καὶ σχολιασμὸν ἐγκυκλίου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (1 Σεπτεμβρίου 1791) ὑπὲρ βοήθειας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου², ὁ ὁποῖος, συμφώνως πρὸς συγχρόνους αὐτοῦ μαρτυρίας, κατήγετο ἐκ Κρήτης³.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐδημοσιεύθη ἐνδιαφέρουσα περὶ τοῦ Γερασίμου μελέτη, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἦτο Κύπριος τὴν καταγωγὴν⁴. Παραθέτων ὁ συγγραφεὺς τῆς

1. Βλ. Schwyzer, Griech. Grammatik, 257. Τοῦ Ἰδίου, Pergam. Inschriften, 126 κέ. Blass, δ.π., 72. Meyer, δ.π., 390. Giese, Aelöfischer Dialekt, 85. Meisterhans, δ.π., 102 κέ. Kretschmer, Die griechischen Vasenschriften, ihrer Sprache nach untersucht, δ.π., 222 κέ. Hauser, δ.π., 70. Mays, δ.π., 233 κέ. S. Reinach, δ.π., 243-248.

2. Ἄποστολίου Ἀθ. Γλαβίνα, Ἐγκύκλιος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὲρ βοήθειας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, «Μακεδονικά» 21(1981) 353-356.

3. Α. Παπαδόπουλου - Κεραμῆως, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφάν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν παλαιστινῶν, τόμος τρίτος, Πετρούπολις 1897 (Bruxelles 1963), σ. 200, 206, 343-344, 354.

4. Α. Τηλλυρίδου, Γεράσιμος ὁ Κύπριος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1788-1810) καὶ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος (1810-1820), «Θεολογία» 52(1981) 530-549 ἰδιαίτερος δὲ 532 καὶ ὑποσ. 4.